

Basistraining Verantwoord Onderzoek

[inkijkexemplaar]

Handleiding voor cursisten
Versie 1.0 2021

TETRIAS project 2020-2021
ZonMw 445001014

Colofon

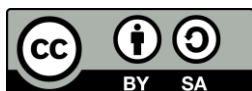
Auteurs

Susan M.J. Berentsen, MSc
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
Susan.berentsen@han.nl

Dr. Fenneke Blom
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
f.blom@han.nl

Dr. Rob van der Sande
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
r.vandersande@han.nl

Bij vragen en/of opmerkingen over de training kun je contact opnemen met Susan Berentsen
susan.berentsen@han.nl

Tekst uit deze uitgave is beschikbaar onder de licentie [CC-BY-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/). Hanteer bij het gebruikmaken van deze uitgave de volgende naamsvermelding: Berentsen, S.M.J., Blom, F., & Van der Sande, R. (2021). *Basistraining Verantwoord Onderzoek. Handleiding voor cursisten* (Handleiding). Nijmegen: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

WOORD VOORAF

Beste (docent)onderzoeker aan het hbo,

Welkom bij de basistraining Verantwoord Onderzoek!

Of je nu al jaren ervaring hebt of pas recent in het onderzoek bent gestapt, iedereen kan wel een voorbeeld noemen van een dilemma waarbij je jezelf afvraagt: 'Waar doe ik nu goed aan? Optie A, optie B, of zijn er misschien alternatieven? Met name binnen praktijkgericht onderzoek binnen het hbo werk je samen met betrokkenen met elk zijn eigen belangen. Dit kan leiden tot lastige situaties: streef je waarden over kwalitatief sterk onderzoek na of geef je voorrang aan de opbrengst voor de opdrachtgever omwille van bijvoorbeeld het behoud van subsidiëring?

Data verzinnen, data gewetenloos verwijderen of plagiaat plegen zijn bekende voorbeelden van onverantwoord onderzoek. Maar hoe ga je om met situaties die minder uitgesproken zijn, ofwel in een grijze zone bevinden? Waar doe je dus goed aan? Bestaat er zoiets als een *goed* onderzoeker? Welke kennis en vaardigheden heeft een *goed* onderzoeker? Alvorens daarover met elkaar in gesprek te kunnen gaan is het van belang het begrip en de reikwijdte van onderzoeksintegriteit helder te hebben.

Deze basiscursus draagt bij aan de bewustwording van onderzoeksintegriteit, de breedte van het thema en het belang daarvoor zorg te dragen. Daarnaast beoogt de training je te activeren en handvatten te bieden om onderzoeksintegriteit in je werk te herkennen en bespreekbaar te maken.

Wij hebben de training met zorg geschreven en daarbij zo goed mogelijk rekening gehouden met de wensen en behoeften van de (docent)onderzoekers die wij hebben gesproken vanuit diverse domeinen en uithoeken van Nederland. Wij hopen dat de training je mooie gesprekken en inzichten oplevert.

TETRIAS Werkgroep
Dr. F. (Fenneke) Blom
Drs. S.M.J. (Susan) Berentsen
Dr. R. (Rob) van der Sande

INHOUDSOPGAVE

Woord vooraf	3
Algemene informatie	5
§1 Introductie	5
§2 Leerdoelen	6
§3 Opbouw en inhoud van de basistraining	6
§4 Activiteitenoverzicht	7
1. Bijeenkomst 1	8
1.1 Mindmap	
1.2 Online module 1	
1.3 Gedragscode	
1.4 Persoonlijke leerdoelen	
2. Bijeenkomst 2	
2.1 Opdracht Goed onderzoek(er)	
2.2 Opdracht Verantwoordelijkheden	
3. Bijeenkomst 3	
3.1 Online module 2	
3.2 Concept-reflectieverslag	
4. Na bijeenkomst 3	
3.2 Reflectieverslag	
Bronnenlijst	
Bijlage A Relevante bronnen en netwerken	
Bijlage B Wat is goed?	
Bijlage C Reflectiemethoden	
Bijlage D Zes Denkhoeden	

ALGEMENE INFORMATIE

We introduceren de aanleiding en totstandkoming van de basistraining (§1). Vervolgens noemen we de beoogde leerdoelen (§2), de opbouw van de cursus (§3) en de geplande activiteiten (§4).

Voorbeeld uit de actualiteit

“Tijdens deze [COVID-19] pandemie buitelen wel meer wetenschapsvondsten over elkaar heen. Hardlopers ademen meterslange viruswolken uit: dat [bleek te simpel gesteld](#). Of neem de Franse proef die zou bewijzen dat het malariamiddel chloroquine helpt tegen covid-19. Een [officieel wetenschappelijk tijdschrift publiceerde het](#), waarna het acuut wereldnieuws werd. De vakvereniging reageert [stomverbaasd](#): het onderzoek voldoet totaal niet ‘aan de verwachte standaard’ en de kwaliteitscontrole van het tijdschrift schoot tekort. Broddelwerk dus, wat de Franse president Emmanuel Macron er niet van weerhield om het middel aan te prijzen, evenals de Amerikaanse president Donald Trump.” (Veldhuizen, 2020)

§1 Introductie

Sinds oktober 2018 is de Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit (KNAW et al., 2018) van kracht voor alle onderzoeksinstellingen, inclusief de hogescholen. Door het ondertekenen van deze code hebben hogescholen onder meer de taak te zorgen voor training van hun (docent)onderzoekers in het doen van verantwoord onderzoek. Tot dusver boden hogescholen zelf niet systematisch een dergelijke training aan.

Zes hogescholen hebben in samenwerking met de Vereniging Hogescholen (VH) het initiatief genomen om een training ‘Verantwoord Onderzoek’ te ontwikkelen. Om te bepalen welke onderwerpen aan bod moeten komen en wat de doelstellingen van de training moeten zijn, werden onderzoekers van een zevental hogescholen in interviews bevraagd over praktische voorbeelden van integriteitskwesies en morele dilemma's in hun werk.

Uiteindelijk zijn deze voorbeelden en ervaringen vanuit diverse domeinen vertaald in de eindtermen van een basistraining en een teamtraining. In de basistraining ligt de nadruk op individuele competenties rondom verantwoord onderzoek en kan daarmee ook door individuele onderzoekers worden gevolgd. De teamtraining richt zich daarentegen op onderzoeksgroepen, lectoraten en andere samenwerkingsverbanden die graag aan de eigen onderzoekscultuur willen werken om zo de integriteit van het onderzoek te bevorderen.

Wil je meer over de achtergrond van dit initiatief weten? Bekijk gerust de website van de onderzoeksgroep TETRIAS op <https://tetrias.eu/>

Certificaat

Indien is voldaan aan onderstaande voorwaarden ontvang je een certificaat¹ van deelname.

- ✓ Aanwezig bij alle drie de bijeenkomsten
- ✓ Alle voorbereidingen voldaan met inhoudelijke diepgang (incl. het reflectieverslag na bijeenkomst 3)

¹ Een certificaat van deelname is momenteel niet beschikbaar. Zodra de certificering voor de basistraining is ontwikkeld ontvangen deelnemers van de pilot die aan de voorwaarden hebben voldaan alsnog hun certificaat.

§2 Leerdoelen

Na de basistraining 'Verantwoord Onderzoek' kan de cursist:

1. De breedte van het thema 'research integrity' (RI) illustreren met voorbeelden van schendingen en *good practices* van RI in het hbo, en toelichten wat het belang van RI is voor onderzoek, onderzoekers en de maatschappij
2. Risicofactoren en beschermende factoren voor RI in het hbo benoemen en identificeren in casuïstiek en in het eigen onderzoek
3. Het begrip van RI vertalen naar waarden van goed onderzoek in het hbo en een moreel kompas en deze demonstreren in het gesprek
4. Verantwoordelijkheden voor RI van de betrokkenen bij onderzoek in het hbo vaststellen en voorbeelden selecteren van manieren om RI bij deze betrokkenen te bewaken
5. Reflecteren op eigen vaardigheden en verantwoordelijkheden voor RI en passende acties bedenken, en daarbij de relevante faciliteiten betrekken, zoals richtlijnen en adviesorganen en het gesprek hierover voeren

§3 Opbouw en inhoud van de basistraining

De basistraining bestaat uit drie bijeenkomsten van 3 uur. De voorbereiding op iedere bijeenkomst bestaat uit opdrachten die je in een digitaal portfolio uitwerkt. Na bijeenkomst 3 rond je jouw portfolio af. Houd daarom rekening met een voorbereidingstijd van ongeveer een uur per bijeenkomst en reserveer na bijeenkomst 3 tijd om je portfolio af te ronden.

In elke bijeenkomst staat een thema centraal:

- Bijeenkomst 1: Basiskennis
- Bijeenkomst 2: Attitude & verantwoordelijkheden
- Bijeenkomst 3: Onderzoeksklimaat & waarden vertalen naar acties

In Tabel 1 op de volgende pagina staat een overzicht van de voorbereiding en de inhoud van de bijeenkomsten.

Tabel 1. Programmaoverzicht Basistraining Verantwoord Onderzoek

Programmaoverzicht: Basistraining Verantwoord onderzoek		
Bijeenkomst 1		
Leerdoel 1	<i>Vorbereiding</i> Handleiding lezen Vertrouwelijkheidsovereenkomst tekenen en retourneren 1.1 Mindmap maken 1.2 Online module 1 basiskennis 1.3 Gedragscode bekijken 1.4 Persoonlijke leerdoelen	<i>Tijdens de bijeenkomst</i> Kennismaken, verwachtingen bespreken (1.4) 1.5 Mindmap 2.0 1.6 Kennisquiz over module 1 1.7 Dilemma game over voorbeelden en gevolgen van schendingen
Bijeenkomst 2		
Leerdoel 3, 4	<i>Vorbereiding</i> 2.1 Opdr. 'Goed onderzoeker' 2.2 Opdr. 'Verantwoordelijkheden'	<i>Tijdens de bijeenkomst</i> 2.3 Woordwolk (2.1 nabespreken) 2.4 Fictieve Casuïstiek waarin waarden van goed onderzoek en moreel kompas worden herkend en bespreken hoe de kwesties rondom RI bespreekbaar kunnen worden gemaakt (do's and don'ts). 2.5 Casusinbreng over verantwoordelijkheden in subgroepen
Bijeenkomst 3		
Leerdoel 2, 5	<i>Vorbereiding</i> 3.1 Online module 2 3.2 Concept-reflectieverslag*	<i>Tijdens de bijeenkomst</i> 3.3 Het onderzoeksklimaat 3.4 Mindmap 3.0 3.2 Reflectie (ijsberg) + bespreekbaar maken 3.5 Take-home messages

*Reflectieverslag na bijeenkomst 3 finaliseren.

§4 Activiteitenoverzicht

In onderstaand overzicht staan de data van de bijeenkomsten en tevens de inleverdatum voor de voorbereidingen. De voorbereiding mag als .pdf, .doc of .docx worden gemaïld naar: [emailadres](#)

Datum	Dag	Activiteit	Locatie
		Inleveren voorbereiding bijeenkomst 1	/
		Bijeenkomst 1	
		Inleveren voorbereiding bijeenkomst 2	/
		Bijeenkomst 2	
		Inleveren voorbereiding bijeenkomst 3	/
		Bijeenkomst 3	
		Inleveren van het complete portfolio	/

Binnen 1 week na het inleveren van het complete portfolio ontvang je een bevestiging van deelname.

We willen de training zo goed mogelijk laten aansluiten op de wensen en behoeften van de hbo-onderzoekers. Bijgevolg horen we aan het einde van de training via een digitale evaluatie graag hoe je de training hebt ervaren.

1. BIJEENKOMST 1

De eerste bijeenkomst gaat over 'Wat is Research Integrity (RI)?'

Bijeenkomst 1		
Leerdoel 1	<i>Voorbereiding</i> Handleiding lezen Vertrouwelijkheidsvereenkomst tekenen en retourneren 1.1 Mindmap maken 1.2 Online module 1 basiskennis 1.3 Gedragscode bekijken 1.4 Persoonlijke leerdoelen	<i>Tijdens de bijeenkomst</i> Kennismaken en verwachtingen bespreken (1.4) 1.5 Mindmap 2.0 1.6 Kennisquiz 1.7 Dilemma game over voorbeelden en gevolgen van schendingen

Voorbereiding

Maak een digitaal portfolio aan met de titel 'Basistraining_bijeenkomst 1_Voornaam_Achternaam' en verwerk daarin de opdrachten 1.1 t/m 1.4. De inleverinstructies staan in §4.

- **Handleiding lezen:** Neem een moment om deze gehele handleiding door te lezen, zodanig dat je een beeld hebt van hoe de training eruitziet en wat er van je wordt verwacht. Noteer alvast relevante data in je agenda. Zijn er onduidelijkheden of heb je vragen; noteer ze gerust in je portfolio. Bekijk ook eens de relevante bronnen en netwerken m.b.t. RI in Bijlage A.
- **Vertrouwelijkheidsvereenkomst tekenen en retourneren:** Bij deze handleiding ontvang je ook een vertrouwelijkheidsverklaring. Vul deze volledig in (let op: er zijn twee plaatsen waar je 'ja' of 'nee' moet doorhalen) en stuur het ondertekend retour vóór aanvang van de eerste bijeenkomst.
- **1.1 Mindmap maken:** Noteer 'Research Integrity' op het midden van een blad en vul aan met woorden die in je opkomen met behulp van een boomstructuur. Er bestaan ook online mogelijkheden om een mindmap te maken, [deze](#) bijvoorbeeld. Verwerk de mindmap en eventuele toelichting daarbij in je portfolio.
- **1.2 Online module 1 over basiskennis:** Volg de module door op [deze link](#) te klikken.
 - Schrijf nadien een korte beschouwing van ±200-300 woorden over deze module in je portfolio. Wat verraste je of had je interesse? Wil je ergens meer over weten?
 - Vul je mindmap in je portfolio eventueel aan met woorden in een andere kleur.
- **1.3 Gedragscode:** Bekijk de [Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit](#).
 - Schrijf een beschouwing van ±150-200 woorden over deze gedragscode in je portfolio. Denk bijvoorbeeld aan: Wat verraste je of had je interesse? Viel je iets op? Hoe herkenbaar is dat wat in de gedragscode staat in jouw onderzoekspraktijk? Wat vind je ervan dat er zorgplichten in de code staan, en wat vind je van die zorgplichten?
- **1.4 Persoonlijke leerdoelen:** Je hebt verschillende richtlijnen, gedragscodes en termen gerelateerd aan RI gelezen en/of opgefrist. Daarnaast heb je een beeld van de basiscursus. Bedenk nu voor jezelf minimaal 3 persoonlijke leerdoelen in relatie tot RI die je aan het einde

van deze cursus wilt bereiken. Maak de doelen zo concreet mogelijk, dan hebben ze meer kans op slagen! Noteer de leerdoelen in je portfolio.

- **1.5 Dilemma Game app installeren:** Installeer ter voorbereiding op de bijeenkomst alvast de applicatie Dilemma Game op je telefoon. Vind de app in de appstore of ga naar [deze](#) website.

Tijdens de bijeenkomst

De portfolio's zijn door de trainer gelezen en dienen als input voor de bijeenkomst. De bijeenkomst begint met een ontspannen *kennismaking*, waarna de verwachtingen worden uitgesproken aan de hand van de persoonlijke leerdoelen. Vervolgens wordt een gezamenlijke *mindmap* gemaakt waarbij voorbeelden van schendingen worden genoemd, relaties met de onderzoekscyclus worden gelegd en het belang van RI voor onderzoek, onderzoekers en de maatschappij wordt besproken. Na een pauze volgt een *kennisquiz* over de theorie uit de voorbereiding. Tot slot wordt kennisgemaakt met de applicatie *Dilemma game* (Versie 3.2.1) en zal er een dilemma game worden gespeeld.

Tijdens deze eerste bijeenkomst worden ook duo's gevormd. Met je duomaatje zul je enkele opdrachten samen voorbereiden.